

Stručni rad

IMPLEMENTACIJA GRAĐANSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA U NASTAVI GEOGRAFIJE

Ines Tuđan, mag. edu. geogr. et hist.

Druga gimnazija Varaždin

Sažetak

Geografija kao nastavni predmet u većoj mjeri doprinosi ostvarivanju ciljeva Građanskog odgoja i obrazovanja, u sve tri domene (ljudska prava, demokracija i civilno društvo) i u svih šest dimenzija (ljudskopravna, politička, društvena, gospodarska, međukulturna i ekološka dimenzija). Rezultati implementacije Građanskog odgoja i obrazovanja u nastavne teme 3. razreda gimnazijskog programa Geografije, slijedeći nove trendove i tendencije u obrazovanju jesu: aktivnije uključivanje učenika, bolja komunikacija, timski rad i zajedništvo, veća motivacija, veća individualizacija učenja multimodalnim načinima i razvijanjem višestrukih inteligencija, održavanje koncentracije primjenom različitih metoda i oblika rada, poticanje istraživačkih vještina, razvijanje kritičkog i kreativnog mišljenja, poštivanje različitosti, osvješćivanje prava i odgovornosti - uloge aktivnog građanina, korelacija i integracija više nastavnih predmeta. Bit sveobuhvatnog holističkog pristupa poučavanju jest analiza složenih pojava, promjena i procesa u svijetu, čime učenici spoznaju svijet u stvarnom životnom obliku te tako razvijaju više razine razumijevanja i djelovanja.

Ključne riječi: geografija, građanski odgoj i obrazovanje, integrirano učenje, kritičko mišljenje, motivacija, multimodalno učenje, višestruke inteligencije

1. Uvod

Geografija je jedan od nastavnih predmeta koji u gimnazijskom programu u većoj mjeri doprinosi ostvarivanju ciljeva građanskog odgoja i obrazovanja. U Nacionalnom okvirnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje [15] kao ciljevi međupredmetne teme Građanskog odgoja i obrazovanja, između ostalih, prepoznati su: razlikovanje činjenice od mišljenja; postavljanje bitnih i na problem usmjerenih pitanja, istraživanje, procjenjivanje pouzdanosti i korištenje informacijama iz različitih izvora (rječnici, atlasi, enciklopedije, internet i ostali mediji), stjecanje vještine suradnje s drugima, raspravljanje o temama i problemima s drugima i oblikovanje zajedničkih rješenja; razvijanje pozitivnog stava prema stjecanju novog znanja i prema učenju općenito; osposobljavanje za primjenu stečenoga znanja i vještina u različitim situacijama i dr. Navedeni ciljevi u velikoj se mjeri podudaraju i komplemetiraju s osnovnim zadaćama Geografije kao nastavnog predmeta, a to je osposobiti učenike za promatranje i upoznavanje promjena u geografskoj stvarnosti, razvijati u njima sposobnost kritičke raščlambe konkretnih situacija kao osnove mišljenja i poticanja radi jačanja potrebe za uključivanjem u pozitivnu društvenu praksu u životu zajednice, stalnom aktualizacijom geografskih nastavnih sadržaja razvijati u učenicima zanimanje za stalno praćenje geografske stvarnosti u zemlji i svijetu te potrebu za samostalnim učenjem i stalnom geografskom izobrazbom.

U ovom radu opisat će se dokumentni okvir Građanskog odgoja i obrazovanja u nastavi Geografije, zatim će se prikazati implementacija u praksi na primjeru dvije nastavne jedinice 3. razreda gimnazijskog programa Geografije te zaključiti s daljnjim mogućnostima provedbe ovakvog tipa učenja i poučavanja.

2. Razrada

2.1. Dokumentni okvir Građanskog odgoja i obrazovanja u nastavi Geografije

Prema izvodu programa međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja [17], povezanost Građanskog odgoja i obrazovanja te Geografije posebice se ostvaruje uz pomoć tema o različitim društvenim uređenjima, u sklopu kojih se raspravlja o položaju pojedinca, njegovim pravima i slobodama te o ulozi institucija vlasti u zaštiti prava pojedinca, zatim u temi o međuljudskim odnosima, pri čemu se osobito raspravlja o ravnopravnosti/ neravnopravnosti između muškarca i žene, među „rasama“ ili među različitim nacionalnim, etničkim, religijskim i jezičnim grupama tijekom povijesti ili u različitim društvima danas, o ratovima i njihovim posljedicama, s posebnim osvrtom na pravo na mir i humanitarnu pomoć te prava izbjeglica, kao i

u temama održivog razvoja, racionalnog gospodarenja resursima i geografske raznolikosti.

Međupredmetna tema Građanski odgoj i obrazovanje prema kurikulumu [14] sastoji se od tri domene od kojih svaka ima planirana očekivanja u pojedinim od pet obrazovnih ciklusa. U nekim očekivanjima Geografija se posebno ističe kao predmet koji doprinosi njihovom ostvarenju. Tako tijekom različitih obrazovnih ciklusa u domeni „ljudska prava“ predmet Geografije pomaže učeniku da razumije ulogu Ustava Republike Hrvatske i drugih temeljnih dokumenata u zaštiti ljudskih prava, da promiče prava nacionalnih manjina te da aktivno sudjeluje u zaštiti ljudskih prava. U drugoj domeni naziva „demokracija“ Geografija sudjeluje pri ostvarenju razumijevanja ustrojstva vlasti u Republici Hrvatskoj i Europskoj Uniji, dok u trećoj domeni „civilno društvo“ doprinosi aktivnom uključenju učenika u razvoj civilnog društva te promicanju kvalitete života u zajednici senzibiliziranjem potrebe očuvanja prirodnih i kulturnih bogatstava kroz metode terenske i istraživačke nastave.

Osim gore navedenih triju domena, u Programu međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja [17] detaljnije se određuje šest dimenzija. Ključni pojmovi ljudskopravne dimenzije u kojima se ostvaruju obrazovni ishodi Geografije su: Europski sustav zaštite ljudskih prava te problemi gladi, siromaštva, terorizma, geopolitički i ekološki problemi. Politička dimenzija sadržava promišljanje pojmova poput ustrojstva i ovlasti Europske Unije, prednosti, nedostataka i izazova europskih integracija. Društvena dimenzija, kao i u ostalim nastavnim predmetima, pomaže razvijanju socijalnih i komunikacijskih vještina, društvenoj solidarnosti, argumentiranju, suradnji i timskom radu. Kulturni identiteti i međukulturni dijalog, prepoznavanje i suzbijanje predrasuda, stereotipa, diskriminacije, utjecaj globalizacijske kulture i važnost očuvanja kulturnih identiteta i različitosti te svjetska lista kulturne baštine - različitost svijeta kao bogatstvo, ključni su pojmovi međukulturne dimenzije. U gospodarskoj dimenziji sadržaji Geografije uključeni su u razumijevanju gospodarskih struktura Europske Unije te izazova globalizacije za gospodarski razvoj Hrvatske – mogućnosti, teškoća, prednosti i opasnosti. Naposljetku, ekološka dimenzija je usko povezana s predmetom Geografije u pojmovima zaštite okoliša i održivog razvoja.

2.2. Implementacija Građanskog odgoja i obrazovanja u nastavi Geografije na primjerima nastavne prakse

U narednim retcima opisat će se ključne etape i osnovne ideje nastavnog sata obrade teme Nastanak Europske Unije. Uvodni dio sata treba služiti evokaciji predznanja, promišljanju analogija, ali i motivirati učenike te ostvariti dobru atmosferu. Stoga su učenici i dobili zadatak prisjećanja simbola Europske Unije: himne, zastave, mota, a pokazana im je i novčanica od deset eura, što je izazvalo oduševljenje. Uvaženi pedagog i obrazovni inovator Eric Jensen [8] naveo je da je u učenje potrebno uključiti emocije jer o početnom raspoloženju ovisi uspješnost nastavka sata i samog poučavanja. Učenici su vlastitim promišljanjima, posebno u korelaciji s predmetom Povijesti proučavali uvjete, razloge i povode nastanka

Europske Unije. Zatim je slijedio timski rad u kojem su dobili zadatak slaganja puzzli. Svaka puzzle predstavljala je jednu državu Europske Unije te bila obojena bojom odgovarajućom godini priključenja. Ovakav način učenja bio je izrazito pogodan vizualnom tipu učenika koji su odmah mogli povezati boje s etapama širenja i tako u mozgu stvoriti prečicu do naučenih sadržaja vizualizacijom. Prema teoriji Gardnera o višestrukim inteligencijama [6] ovim zadatkom i metodom razvijala se vizualna, logička, spacijalna, interpersonalna inteligencija, odnosno društvena dimenzija Građanskog odgoja i obrazovanja. Za auditivne i kinestetičke tipove učenika, a i za sve ostale kako bi provjerili i ponovili rješenje prethodnog zadatka, korištena je metoda demonstracije na karti. Također, otvorene su neke aktualne teme za raspravu (kojih je iz godine u godinu sve više), kao npr. problemi proširenja Europske Unije, kriza eurozone u Grčkoj, migrantska kriza i dr. Pomoću ovih pitanja koja se bave aktualnom geopolitičkom tematikom, potiče se učenike na kritičko razmišljanje, na praćenje aktualnosti putem medija te na angažiranje u razumijevanju suvremenih procesa. Sljedeću aktivnost učenici su također izvršavali u skupinama, prilikom čega su trebali razvrstati kartice s obilježjima funkcioniranja Europske Unije na pozitivne i negativne strane po njihovom mišljenju. Zatim je svaki učenik obrazlagao svoje stajalište prema sljedećem obrascu: "Smatram da je Europska Unija dobra/loša." "Tako smatram zbog..." (Iskoristi jednu karticu iz prijašnjeg zadatka.) "To podržava moj argument zato što..." "Međutim, neki ljudi smatraju drugačije od mene, da je Europska Unija dobra/loša." "Tako smatraju zbog..." (Iskoristi jednu karticu suprotnog stajališta.) "To podržava njihovo gledište zbog..." Razvila se vrlo plodna rasprava jer su neke kartice i argumenti mogli za pojedinog učenika predstavljati pozitivno obilježje, a za nekog negativno obilježje. Ciljevi ovog dijela sata bili su razvijanje vještine argumentiranog izražavanja stavova i mišljenja, poštivanje tuđih mišljenja, sagledavanje procesa iz više različitih perspektiva, razvijanje verbalne inteligencije, a korisna je bila i korelacija s predmetima Sociologijom te Politikom i gospodarstvom. Kroz cijeli nastavni sat prisutno je bilo ostvarivanje ishoda političke i gospodarske dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja. Osim proteklih zadataka primjene znanja, u završnom dijelu sata slijedio je zadatak formativnog vrednovanja znanja no ne na uobičajen način. Svaki učenik je na ljepljivi post-it papirić napisao događaj iz razvoja Europske Unije kojeg je najbolje zapamtio te ga smjestio na odgovarajući položaj na lenti vremena prikazanoj na ploči. Vrijednost ovakvog tipa zadatka bila je dvojaka; ne samo da su učenici ponovili najvažnije događaje, nego su i vrednovali vlastito učenje te tako razvijali svijest o svom metakognitivnom znanju.

Naziv druge nastavne teme jest Republika Južna Afrika, odnosno postavljeno je problemsko pitanje „Kako kolonijalizam utječe na današnji razvoj Republike Južne Afrike?“. Kao uvod i motivacija pušten je audiozapis od par fraza te su učenici trebali prepoznati jezik afrikaans; naravno da učenici nisu uspjeli prepoznati taj jezik, ali je cilj zapravo bio utvrditi sličnosti s nizozemskim i engleskim jezikom te tako načeti raspravu o uzrocima i posljedicama kolonijalizma. Već je rečeno kako je za dobru motivaciju potrebno aktivirati emocije i potaknuti učenike na razmišljanje. U tu svrhu napravljen je mali socijalni eksperiment: Svi učenici koji imaju ili zelene ili plave oči trebali su sjesti na pod na kraju učionice. Oni su predstavljali tzv. nižu rasu te su trebali odgovoriti kako se osjećaju i koji su im dojmovi. Ta skupina učenika dobila je materijale i tekstualni izvor na temelju kojeg

su trebali proučiti koja je ograničenja imalo crnačko stanovništvo tijekom razdoblja apartheida. Za to vrijeme, ostali učenici su pomoću videozapisa učili o kratkom kronološkom pregledu povijesti Republike Južne Afrike. Zatim je cijeli razred sudjelovao u problematiziranju primjera rasne segregacije poput npr. bantustana, odvajanja klupa za „bijelce“ i „nebijelce“, sramotnih natpisa i sl. Sve opisano bilo je okvir nužan za učeničko samostalno istraživanje. Pravi zadatak naziva „Što geograf vidi“ bio je sljedeći: Koristeći satelitske snimke i fotografije uz pomoć opcija Google Maps, Google Street View i Google Images, radom u timu istražite osobine četiriju četvrti urbane regije Johannesburga u kojima žive četiri različite rasne skupine (Sandton – bjelačko stanovništvo, Soweto – crnačko stanovništvo, Lenasia – Indijci i ostali Azijati, Newclare – „obojeni“). Opišite razlike između te četiri četvrti (prostorni plan, mreža ulica, izgled ulica i građevina i dr.). Odgovorite na konačno pitanje Kako je apartheid utjecao na život ljudi različitih rasa i organizaciju prostora? Izradite kratku prezentaciju sa nekoliko fotografija kojima ćete potvrditi svoja zapažanja. Pripremite kratko izlaganje uz prezentaciju do 3 minute. U zaključnom dijelu sata zadan je zadatak primjene znanja u kojem su učenici osmislili plan/strategiju u nekoliko mjera kako bi Južna Afrika mogla prevladati naslijeđe rasne segregacije i nejednakih ekonomskih mogućnosti zbog posljedica apartheida. Ovaj primjer nastavne jedinice stavio je naglasak na ostvarivanje ljudskopravne i međukulturne dimenzije Građanskog odgoja i obrazovanja.

3. Zaključak

Objekti prikazane nastavne jedinice nude puno mogućnosti za dodatnu obradu i proučavanje, proširenje i analizu pojedinih sadržaja, putem metoda procjene i samoprocjene (rasprave, eseji, istraživački radovi, mape razvoja učeničke osobnosti), izražavanja znanja korištenjem digitalnih alata, međupredmetnom suradnjom u obliku projektnog tjedna itd. Vrijednosti provedbe prikazanih tipova satova slijedeći nove trendove i tendencije u obrazovanju jesu: aktivnije uključivanje učenika, bolja komunikacija, timski rad i zajedništvo, veća motivacija, veća individualizacija učenja multimodalnim načinima i razvijanjem višestrukih inteligencija, održavanje koncentracije primjenom različitih metoda i oblika rada, poticanje istraživačkih vještina, razvijanje kritičkog i kreativnog mišljenja, poštivanje različitosti, osvješćivanje prava i odgovornosti - uloge aktivnog građanina, korelacija i integracija više nastavnih predmeta. Najvažniji je holistički pristup u kojem se ogleda složenost i sveobuhvatnost analize pojava, promjena i procesa, što je i glavni cilj nastave Geografije čime se dokazuje važnost predmeta, a to je i cilj škole za budućnost, odnosno škole za život. „Bit integriranog poučavanja je u tome da se djeci pomogne da prouče svijet oko sebe onakav kakav je on u stvarnosti, a znanje i vještine koje steknu na takav, njima prirodan način, pomoći će im u postizanju više razine razumijevanja i djelovanja.“ [3].

4. Popis literature

1. Brüning, L., Saum, T. (2008). Suradničkim učenjem do uspješne nastave
2. Cindrić, M., Miljković, D., Strugar, V. (2010). Didaktika i kurikulum
3. Čudina-Obradović, M., Brajković, S. (2009). Integrirano poučavanje
4. Davenport, T. R. H., Saunders, C. T. (2000). South Africa: a modern history
5. De Blij, H. J., Muller, P. O., Nijman (2011). Geography - Realms, Regions and Concepts
6. Gardner, H. (1999). Inteligencija: različita gledišta
7. Hobbs, J. J. (2009). World regional geography
8. Jensen, E. (2003). Super-nastava
9. Klippert, H. (2001). Kako uspješno učiti u timu
10. Kyriacou, C. (2001). Temeljna nastavna umijeća
11. Marzano, R., Pickering D., Pollock J. (2006). Nastavne strategije
12. Matas, M. (1996). Metodika nastave geografije
13. Mattes, W. (2007). Nastavne metode
14. Nacionalni kurikulum međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje (2017)
15. Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (2010)
16. Priručnik za nastavnike. Pomoć u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja (2013)
17. Program međupredmetnih i interdisciplinarnih sadržaja Građanskog odgoja i obrazovanja za osnovne i srednje škole (2014)
18. Stiglitz J. E. (2004). Globalizacija i dvojbe koje izaziva

19. European Commission, Eurostat, URL: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (25.07.2018.)
20. Europski parlament, URL: <http://www.europarl.europa.eu/portal/hr> (25.07.2018.)
21. International UNESCO Server for Democracy, Peace and Human Rights Education URL: http://www.dados.org/kr/Menschenrechte/Grundkurs_MR5/Apartheid/apartheid/bestandteile/bestandteile.htm (25.07.2018.)
22. Official website of European Union, URL: <http://europa.eu/> (25.07.2018.)